

AZ ALVINCI ÚJKERESZTYÉNEKRŐL ÍROTT CIKKHEZ

Adattárunk I. kötetében az alvinci újkeresztyénekről írott fejezetben közölt adatok¹ előzményei már régóta ismeretesek Bethlen Gábornak felelőségével folytatott levelezéséből. Előbbi cikkemből mindez azonban elnézésből kimaradván, éppen ezért a megfelelő részleteket most teljes egészében megismétlem.

Az első levelet Bethlen 1621. július 26-án írta valószínűleg Szikszórol. Eszerint:

„Az új keresztyének az vinczi istállókat kérik, hogy házakat csinálnának belőlle, míg magoknak csinálhatnának, kiket engedj oda édes szivem, regesszék által, az mint ők akarják, hiszen ismét istállók lesznek belőlle, lakjanak benne szegények addig, míg magoknak csinálhatnak házakat. Jövendő télen, ha ki azt éri, az udvarbíró hordasson elegendő fát, mindenfélének és csináltasson házakat, úgy mint ők kívánják. Valami borjús teheneiket, ökröket és disznókat kérnek, adass azokat is nekik, lám elég vagyon.”²

A második levél 1621. augusztus 22-én a pozsonyi mezőben kelt; ebben arra vonatkozólag ad utasítást, hogy

„Az Pécsi (Simon) kőművesei felől iratsz édes szivem, hogy egy száz faluban bocsátanának őket; de az ne legyen, hanem Vinczen telepítsd meg mindenféle mives emberit, nem csak kőműveseket, hanem valamennyin vadnak, adass házhelyeket, puszta szőlőket nekik, adjanak nekik szabadságot nekik levéllel, hogy semmi paraszt szolgálattal ne tartozzanak szolgálni, valamíg élnek, hanem csak mesterségekkel, és az se szintén ingyen, hanem felényt fizessenek nekik, amikor műveltetnek vélek, mint az idegeneknek szoktak fizetni, és ételt, italt adjanak ilyenkor. Ott jó helyen lesznek mind százság, nemesség közte és járhatnak dolgozni, mikor mi mivünk rajtok nem leszen. Az új keresztyéneket Béditől vitesd haza édes szivem, és telepítsd meg őket, csináljanak műszereket maguknak. Fejős tehenet 10, ökröt 12, egy néhány disznót adass nekik.”³

A harmadik levelet 1621. szeptember 14-én a Duna-partról, Királyfalva nevű mezőről küldötte haza:

¹ Bp.—Szeged, 1965. 344.

² Gergely Sámuel: Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsannához. TT 1882: 128.

³ I. h, 131.

„Uj keresztyéneket ismét vitetek édes szívem, ha isten engedi, és mind posztócsinálókat, egyéb mester embereket is igyekszem köztük kerestetni, csak héjában ne hagyják őket ülni immár.”⁴

Ezek az újonnan toborzott újkeresztyének lehettek az 1622. március 3-án Kolozsvárt átutazó csoportbeliek.

Láttuk már az 1627. évi országos limitációból, hogy a különböző iparágaknak csaknem mindenikére voltak mesterembereik, ú. m. posztószövőök, szígyártók, lakatosok, tímárok, takácsok, szőcsök, nemezcsinálók, kádárok, fazakasok, azután kőművesek, borbélyok stb.⁵, mindezek között azonban talán leginkább közkeletűek voltak mázas, mégpedig bokályos edényeik.⁶ De rajtuk kívül voltak kályhás mestereik is, akiknek műveire csak most találtam először példát „A Művészettörténeti Dokumentációs Központ Forráskiadványai”-nak nagyon becses füzeteiben.⁷ Vagyis Lorántfi Zsuzsánna birtokában levő Fogaras váráról 1656. március 1—31.-én készített inventáriumából néhány „Uj Kereszténi csinálta előregh zeöld mázas, beleől fütteős Kemencze”-t jegyeztem ki.⁸ Tekintettel arra a körülményre, hogy e néhány kemencéről feljegyeztetett, hogy ezeket újkeresztyének csinálták, ezért nagyon valószínű, hogy csempéik bokályos készítmények voltak. Megtörténhetik, hogy ennek az iparcikküknek az előállítását a török mesteremberek csempéit utánozva már itt Erdélyben tanulták meg.

Kiss Lajos: Az anabaptisták elnevezései című, nemrégien megjelent nagyon alapos és jól felépített cikkében⁹ megemlíti, hogy tévesen tételezem fel, hogy Erdélyben a XVIII. században szétszóródott s leginkább a románok közé beolvadt alvinci újkeresztyéneket netalán a Háromszéken ma is élő Hobán, Hobány családok ősei között kereshetnők. Miután az Adattárban magam is határozottan kijelentettem, hogy nyomozásunk közben bárha gondolhatnánk erre a lehetőségre is, ámde ez „természetes, hogy egyáltalában nem bebizonyított valóság”. Különböen eltűnésük szempontjából vizsgálva, ez tulajdonképpen mindegy is, mert — hát — beolvadásuk folyamata mégiscsak mindenképpen végbement.

Meg kell azonban jegyeznem: jól tudom, hogy habánoknak tulajdonképpen csak az egykori Morvaországban, meg az északnyugati felvidékre letelepedett anabaptistákat hívták, ámde vajon tudjuk-e, hogy ők maguk magukat hogyan nevezték, mert — hát — az, amit Landgráf Ádám 1772-ben Pozsonyban megjelent „Habán fedél” című leírásában elmond, hogy „ezen Habanok egy maradéka vala ama’ régi Morvai, magok között, Vallások szerint, Atyafiaknak hivatott Nemzetnek, kik az Históriákban Deákul Frates Moravici, Németül pedig Mährische Brüder, mondattatnak”,¹⁰ tulajdonképpen semmi mást sem mond, minthogy e néptöredék egymással testvéri közösségben élvén, egymást testvérnek (illetve Bruder-nek meg Schwester-nek) szólította, ez pedig nem árulja el nemzetiségi elnevezésüket. Ezzel szemben azonban mégiscsak kellett nekik saját maguk alkotta,

⁴ Szabó Károly: Bethlen Gábornak és nejének Károlyi Zsuzsannának levelezése. TT 1879: 215.

⁵ Adattár. I, 343.

⁶ H. J.: A vinci bokály. (Kézirat.)

⁷ Urbaria et Conscriptioes 1—2. füzet: Művészettörténeti Adatok. Bp. 1967.

⁸ I. h. 1. füzet 198, 209, 210.

⁹ Magyar Nyelv. 1967: 161—169.

¹⁰ I. h. 265.

népiségüket megjelölő nevüknek lennie, amellyel az egykori országhatár két oldalára húzódott törzsek magukat mintegy hivatalosan megjelölték. Jó példa erre, hogy a mi saját nemzetünk fiait az idegen népek sohasem mondták magyarnak, amely önmegkülönböztetést más országok népei sohasem is vették át. Különben idézett cikkem megírásakor az a meggondolás is vezetett, hogy Bethlen az Erdélybe küldött kézművesek rajait éppen azok közül válogatta ki, akiket habánoknak neveztek, tehát ha az Erdélybe s a felvidéki Rákóczi-birtokokra telepített habánokat a magyar források tulajdonképpen mindig csak a vallásukról nevezték, ilyenformán csak megkülönböztetésül állították be a négy bevett és törvényesen elismert felekezettel szemben. Különben számítsuk mindehhez hozzá, hogy a habánok közül még a XVIII. században is időnként újabb és újabb rajocskák telepedtek be a rekatolizáció elől, ezek azután szintén nagyon természetesen aligha felejtették el a maguk korábbi néptörődék-nevüket.

A most elmondottak ellenére sem merném határozottan állítani, hogy az igazság megcáfolhatatlanul az én feltevésem mellett van.